

Миронова М. І.,
аспірант, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

ДО ПИТАННЯ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

Анотація. За умов ринкової економіки одним із основних способів підвищення економічної ефективності національного виробництва є оптимізація використання його факторів. У статті розглядаються фактори виробництва як частина виробничих ресурсів, пропонується їх класифікація, вказуються основні показники ефективності їх використання. На думку автора, важливе місце в проведенні економічного аналізу та обґрунтування господарських рішень може посісти єдиний узагальнюючий показник ефективності економічної системи. Такий показник відображав би результати спільної оцінки окремих показників, які характеризують різні сторони ефективності. Вивчення методологічних засад і організаційних основ моніторингу ефективності національної економіки є перспективним предметом для подальших економічних досліджень.

Ключові слова: ефективність, економічна система, виробнича система, національна економіка.

Myronova M. I.,
Postgraduate, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

TO THE QUESTION OF THE NATIONAL ECONOMIC SYSTEM EFFICIENCY EVALUATION

Abstract. In the conditions of market economy one of the main ways of the national production economic efficiency increasing is to optimize the usage of its factors. This article discusses the production factors as part of the production resources, their classification is proposed, the main performance indicators are indicated. A key single summary measure of economic efficiency may take the main place in the economic analysis and justification of economic decisions. This measure would represent the results of the common action of certain indicators that would characterize various aspects of effectiveness. The study of methodological principles and organizational framework for monitoring the efficiency of the national economy is a very perspective subject for further economic researches.

Keywords: efficiency, economic system, production system, national economy.

Постановка проблеми. Серед питань, які є важливими у сучасній економічній науці, проблеми ефективності виробничих процесів завжди посідали важливе місце, що стало визначальним для формування стратегії розвитку промисловості країни, розробки й проектування економічних та національних програм, які першочергово будуть визначати напрямки розвитку економіки загалом, а також окремих підприємств. Саме тому на даний час питання теоретико-методологічного обґрунтування економічної ефективності, правильне обґрунтування теоретичних аспектів формування сутності багатьох економічних показників та наступна їх оцінка вимагають поглибленого аналізу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемні аспекти функціонування економічних систем, а також питання їх ефективності неодноразово піднімалися в працях відомих вчених, серед яких С. Світлична [11], В. Літвінова [3], М. Кизим [2], А. Панчишин [9], Н. Поліщук [10] та інші. У працях цих вчених досліджено сутність та форми економічної ефективності, розглянуто деякі методики

комплексного оцінювання ефективності функціонування та розвитку виробничих систем. Разом з тим, багато теоретичних та практичних аспектів проблеми ефективності функціонування національної економіки розкриті поки недостатньо повно і змістовно.

Постановка завдання. Метою дослідження є вивчення понятійно-термінологічного конструювання категорії “ефективність” та визначення головних критеріїв оцінки діяльності економічної системи у національній економіці.

Виклад основного матеріалу дослідження. В буквальному розумінні “ефективний” означає “той, що надає ефект, який приводить до потрібних результатів” [1]. Саме тому під терміном “ефективність” ми будемо розуміти результативність та відносний ефект у порівнянні з загальними витратами, які дають можливість забезпечити їх отримання.

Так, С. Мочерний та О. Устенко вбачають сутність ефективності в здатності приносити ефект, у результативності процесу, проекту тощо, які визначаються як відношення ефекту, результату до витрат, що забезпечили цей результат [7]. Ефективність вони визначають як:

1) відношення результату (ефекту) до витрат на його досягнення;

2) категорію, що розкриває тип причинно-наслідкових зв'язків виробництва, показує не сам результат, а "ціну" його досягнення [7].

На думку Л. М. Михалюк, економічна ефективність – це економічна категорія, що характеризує результативність діяльності економічних систем (підприємств, територій, національної економіки) і відображає співвідношення між одержаними результатами з поточними витратами чи економічними ресурсами, використаними для їх отримання. У першому випадку результат (ефект) зіставляється зі споживчими ресурсами (витратами цих ресурсів за визначений період часу), а у другому – із застосовуваними ресурсами (сукупністю живої та уречовленої праці), які брали участь у виробництві товарів і послуг за цей період часу. Відповідно, розрізняють затратний і ресурсний підходи до визначення ефективності [6, с. 75].

На даному етапі самою важливою якісною характеристикою системи господарювання на всіх рівнях буде виступати насамперед ефективність виробництва, що буде виглядати як визначний ступінь використання виробничих потужностей, співвідношення фактично отриманих показників та витрат усіх галузей національної економіки. Причому, чим вищим буде результат при стабільних витратах, чим більшими будуть темпи їх приросту в розрахунках на конкретну одиницю витрат суспільно необхідних трудових затрат, тим вищим буде показник ефективності виробництва.

Критерієм економічної ефективності, який узагальнить її показники, в даному випадку виявиться рівень продуктивності загальної суспільної праці. Виходячи з цього, ми можемо зробити висновок, що ефективністю виробництва є показник діяльності виробничих процесів із розподілу та переробки існуючих ресурсів з метою виробництва промислових товарів.

Такий показник ефективності можна вимірювати при використанні коефіцієнта, який буде виглядати як відношення показників на виході виробничих процесів до ресурсів на їх вході, або через самі обсяги випуску продукції та її номенклатури.

Досліджуючи процеси функціонування та ефективності системи національної економіки, можна відзначити, що в такому випадку буде розширюватися коло ряду показників ефективності, до яких обов'язково буде додаватися соціальна складова (рис. 1).

Необхідність і можливість підвищення ефективності виробництва обумовлюється як сукупністю постійно діючих чинників, так і низкою особливостей сучасного етапу економічного розвитку України. Проблема ефективності в цілому не нова, вона існує в тій або іншій інтерпретації з періоду виникнення матеріального виробництва і відображає взаємозв'язок виробничих відносин певного способу виробництва. За умов ринкових відносин, коли результати роботи одних суб'єктів ринку залежать від чіткості й злагодженості роботи інших суб'єктів, проблема ефективності стає визначальною [11, с. 32-33].

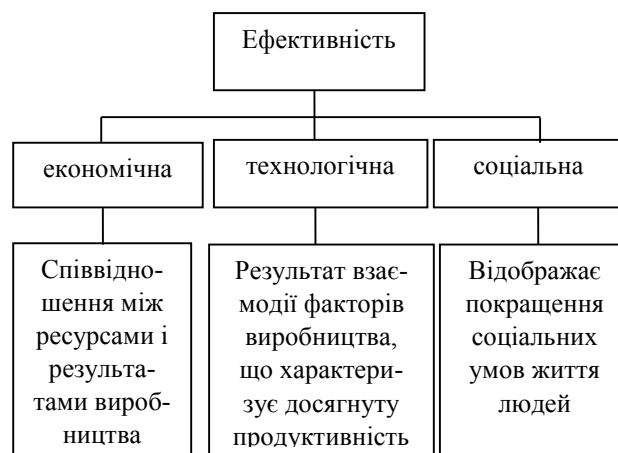

Рис. 1. Ефективність функціонування національної економічної системи

Нами був розрахований показник ефективності національної економічної системи України, а саме: інтегральний коефіцієнт еластичності національного доходу від обсягу матеріальних, інтелектуальних та соціальних витрат по Україні за період з 2005 до 2015 року (табл. 1). Розрахунок коефіцієнта еластичності проводився за формулою (1):

$$k_e = \left| \frac{\Delta HD}{\Delta C} \right|, \quad (1)$$

де ΔHD – зміна національного доходу, у %; ΔC – зміна суми соціальних, матеріальних та інтелектуальних витрат, у %.

Для кожного окремого регіону національна економічна система буде виділятися від інших видів систем своєю системою виробництва, розподілом та обміном благами всередині суспільства та доведенням їх до реального споживача. У такій ситуації ефективність конкретної економічної системи буде обумовлюватися результативністю кожної такої функції.

На практиці з метою оцінювання ефективності функціонування та розвитку певних економічних систем слід сформувати характерну систему показників, які будуть відображати окремі елементи діючих систем та результати їх взаємодії. Для цього слід побудувати збалансовану систему показників.

Така система являтиме собою характерний набір показників, які будуть описувати функціонування системи, та відповідатиме стратегічним перспективам її інноваційного розвитку.

Формуючи систему показників для наступного оцінювання, необхідно дотримуватися наведених вимог:

1) оптимальність системи. Система не повинна бути перенасиченою показниками, оскільки численні показники лише ускладнюватимуть систему та здорожуватимуть її оцінювання, але при цьому не підвищуватиметься корисність та інформативність;

2) кількісна оцінка показників у конкретній системі повинна мати перевагу над якісною системою;

3) повнота системи. Вона відображає достатність показників для об'єктивної та адекватної оцінки результатів і показників функціонування, та розвитку конкретної економічної системи;

Таблиця 1

Динаміка інтегрального коефіцієнта еластичності національного доходу від обсягу матеріальних, інтелектуальних та соціальних витрат по Україні за 2005-2015 роки *

Роки	Національний дохід, млрд. грн.	Приріст національного доходу	Соціальні витрати, млрд. грн.	Матеріальні витрати, млрд. грн.	Інтелектуальні витрати, млрд. грн.	Сума соціальних, матеріальних та інтелектуальних витрат, млрд. грн.	Приріст суми соціальних, матеріальних та інтелектуальних витрат	Інтегральний коефіцієнт еластичності національного доходу від витрат
2005	436,411	22,05%	311,928	5,041	10,1379	327,1069	45,27%	0,49
2006	535,459	22,70%	389,020	8,694	11,3244	409,0384	25,05%	0,91
2007	717,406	33,98%	508,008	3,325	16,9702	528,3032	29,16%	1,17
2008	939,356	30,94%	686,070	8,700	20,019	714,789	35,30%	0,88
2009	894,306	-4,80%	729,872	19,039	15,7721	764,6831	6,98%	0,69
2010	1078,917	20,64%	873,294	3,652	17,0414	893,9874	16,91%	1,22
2011	1282,817	18,90%	998,519	19,262	23,9252	1041,7062	16,52%	1,14
2012	1443,202	12,50%	1152,175	15,894	22,0391	1190,1081	14,25%	0,88
2013	1500,419	3,96%	1217,113	22,238	20,7237	1260,0747	5,88%	0,67
2014	1568,772	4,56%	1177,347	18,143	18,0162	1213,5062	-3,70%	1,23
2015	1956,939	24,74%	1338,851	22,519	26,0386	1387,4086	14,33%	1,73

* Складено та розраховано автором за даними Держстату України [8].

4) збалансованість системи. Збалансовані системи показників є одним із інструментів реалізації економічної стратегії держави. Збалансованість дасть можливість здійснювати постійний контроль та аналіз за процесами досягнення стратегічних напрямків розвитку.

Визначимо ряд основних критеріїв відбору показників до систем:

1) повне охоплення всіх діючих підсистем, а також елементів діючої системи національної економіки;

2) можливість кількісного вимірювання. В даному випадку слід надавати перевагу показникам, які володіють об'єктивним кількісним виразом та не містять у собі суб'єктивних оцінок. Навіть у тому випадку, коли при комплексному оцінюванні передбачені якісні оцінки, необхідним є точне розроблення правил та кількісної шкали оцінювання;

3) наявність вільного доступу до інформації, яка буде використана для розрахунку показників;

4) доречність показників. До сформованої економічної системи слід підбирати лише ті показники, які точно та об'єктивно відображатимуть реальні економічні процеси, що мають місце в такій системі;

5) універсальність показників. У даному випадку слід передбачити можливість використання показників при змінах у державній та регіональній економічній політиці;

6) можливість оцінювання показників у динаміці;

7) повнота відображення діючих явищ та процесів, які діятимуть у даній економічній системі;

8) наявність тісного зв'язку зі стратегією інноваційного розвитку систем національної економіки [2].

Формуючи систему показників для оцінки економічної системи, необхідно дотримуватися наступних вимог:

1) комплексність системи. Вся система показників повинна охоплювати всі напрямки дослідження, куди входять підсистеми та елементи систем національної економіки;

2) динамічність системи показників. Система створює обставини, які будуть здатними до ряду змін зовнішнього та внутрішнього середовища та наступних змін у стратегії максимального розвитку національної економіки;

3) орієнтація на динаміку системи та її можливості у сприянні розвитку національної економіки.

Показники повинні бути збалансованими за наступними критеріями:

1) показники мають бути зорієнтованими на короткострокові, середньострокові, а також на довгострокові напрямки розвитку національної економіки;

2) показники повинні охоплювати внутрішнє середовище діючої системи, зв'язки між її складовими та враховувати вплив зовнішніх зв'язків;

3) вони мають відображати як фактичні, так і бажані результати діяльності;

4) обов'язково враховувати при проведенні оцінювання інтереси бізнесу, науки і держави;

5) у жодному разі не призводити до ситуації субоптимізації, коли відбувається покращення одних показників за рахунок інших показників [12, с. 27].

Головними критеріями оцінки діяльності економічної системи будуть:

1) об'єктивність;

2) результативність використання системи;

3) практична доцільність;

4) комплексність;

5) спрямованість на швидкий розвиток системи;

6) відповідність меті та завданням розвитку стратегії.

Основне місце в проведенні економічного аналізу та обґрунтування господарських рішень може посісти єдиний узагальнюючий показник ефективності економічної системи. Такий показник відображав би результати спільної оцінки окремих показників, які будуть характеризувати різні сторони ефективності. У закордонній та вітчизняній практиці не

існує єдиного погляду на повне визначення такого показника, через що існує безліч його варіантів. У більшості випадків він являє собою різні способи зведення поточних та одноразових затрат до єдиного виміру, зведення до одного показника продуктивності праці, рентабельності виробленої продукції, обігових коштів, фондіввіддачі, індексної методики визначення та інші. Але тим не менше отримання значення узагальнюючого показника не надасть повної та всебічної картини оцінки ефективності, бо такий показник відображатиме тільки кількісну характеристику системи.

Висновки та перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Виходячи з вказаного, проведення оцінювання ефективності функціонування національних економічних систем дає змогу надати об'єктивну характеристику стану економічної системи. Також існує можливість з'ясувати перспективні напрями розвитку економіки шляхом регулювання управлінських дій.

Перспективним для подальших досліджень є питання вивчення методичних основ та організаційних умов моніторингу ефективності функціонування національної економіки, зокрема розроблення методологічних підходів до розрахунку єдиного узагальнюючого показника економічної ефективності національної економіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брокгауз Ф. А. Энциклопедический словарь / Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон. – М. : Эксмо, 2003. – 672 с.
2. Кизим М. О. Збалансована система показників / М. О. Кизим, А. А. Пилипенко, В. А. Зінченко. – Х. : ІНЖЕК, 2007. – 192 с.
3. Літвінова В. О. Економічна ефективність: сутність та форми / В. О. Літвінова // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2014. – № 2 (26). – С. 43-45.
4. Літковець Ю. О. Проблеми побудови інтегрального показника ефективності виробництва / Ю. О. Літковець // Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка". – 2012. – № 12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2609>.
5. Лобай Р. Теоретичні підходи до визначення ефективності економічної діяльності / Р. Лобай // Ефективність державного управління. – 2013. – Вип. 36. – С. 353-361.
6. Михалюк Л. М. Теоретичні аспекти формування економічної ефективності та система показників її оцінки / Л. М. Михалюк // Вісник Житомирського національного агрологічного університету. – 2013. – № 1-2 (2). – С. 75-81.
7. Мочерний С. В. Основи підприємницької діяльності : навчальний посібник / С. В. Мочерний, О. А. Устенко. – К. : Академія, 2001. – 280 с.
8. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua/>.

9. Панчишин А. І. Моделювання поведінки економіко-виробничих систем у конкурентному середовищі / А. І. Панчишин // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – Вип. 9-1, Ч. 2. – С. 215-218. – (Економічні науки).

10. Поліщук Н. В. Науково-методологічні засади результативності функціонування сучасних економічних систем : автореф. дис. ... д. е. н. : 08.00.03 / Н. В. Поліщук. – Вінниця, 2011. – 36 с.

11. Світлична Ю. В. Ефективність функціонування регіональних економічних систем / Ю. В. Світлична // Економіка будівництва і міського господарства. – 2007. – Т. 3. – № 1. – С. 31-38.

12. Чичкало-Кондрацька І. Б. Методика комплексного оцінювання ефективності функціонування та розвитку регіональних науково-виробничих систем / І. Б. Чичкало-Кондрацька // Науковий вісник "Економіка та регіон" Полтавського національного технічного університету ім. Ю. Кондратюка. – 2010. – № 3 (26). – С. 24-29.

REFERENCES

1. Brokhaus, F. A. and Efron, I. A. (2003), *Entsiklopedicheskij slovar*, Eksmo, Moscow.
2. Kyzym, M. O., Pylypenko, A. A. and Zinchenko, V. A. (2007), *Zbalansovana systema pokaznykiv*, Inzhrek, Kharkiv.
3. Litvinova, V. O. (2014), *Ekonomichna efektyvnist: sutnist ta formy*, *Visnyk Berdyanskoho universytetu menedzhmentu i biznesu*, vol. 2 (26), pp. 43-45.
4. Litkovets, Yu. O. (2012), *Problemy pobudovy integralnoho pokaznyka efektyvnosti vyrobnytstva*, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2609>.
5. Lobaj, R. (2013), *Teoretychni pidkhody do vyznachennya efektyvnosti ekonomichnoi diyalnosti, Efektyvnist derzhavnoho upravlinnya*, vol. 36, pp. 353-361.
6. Mykhalyuk, L. M. (2013), *Teoretychni aspekty formuvannya ekonomichnoi efektyvnosti ta systema pokaznykiv yiyi otsinky*, *Visnyk Zhytomyrskoho natsionalno ahroekolohichnoho universytetu*, vol. 1-2 (2), pp. 75-81.
7. Mochernyj, S. V. and Ustenko, O. A. (2001), *Osnovy pidpryemnytskoi diyalnosti*, Akademiya, Kyiv.
8. The Official Site of the State Statistics Service of Ukraine, available at: <http://ukrstat.gov.ua/>.
9. Panchyshyn, A. I. (2014), *Modelyuvannya povedinky ekonomiko-vyrobnychych system u konkurentnomu seredovyschi*, *Naukovy visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*, vol. 9-1, no. 2, pp. 215-218.
10. Polischuk, N. V. (2011), *Naukovo-metodolohichni zasady rezultatyvnosti funktsionuvannya suchasnykh ekonomichnykh system*, Doctor of Economic Sciences Thesis, Vinnytsya.
11. Svitlychna, Yu. V. (2007), *Efektyvnist funktsionuvannya rehionalnykh ekonomichnykh system*, *Ekonomika budivnytstva i miskoho hospodarstva*, vol. 3, no. 1, pp. 31-38.
12. Chychkalo-Kondratska, I. B. (2010), *Metodyka kompleksnoho otsynuvannya efektyvnosti funktsionuvannya ta rozvytku rehionalnykh naukovo-vyrobnychych system*, *Naukovyi visnyk "Ekonomika ta Rehion" Poltavskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu im. Yu. Kondratyuka*, vol. 3 (26), pp. 24-29.